

Izlaganje sa znanstvenog skupa

321.7.01

Primljeno: 4. lipnja 2002.

Tillyjevo upozorenje

ZORAN KURELIĆ*

Sažetak

Autor izlaže i komentira provokativni argument Charlesa Tillyja koji je predstavio u svom tekstu *'Globalization Threatens Labor's Rights'* (1995.). Tillyjev argument koncentrira se na probleme koji proizlaze iz stvaranja globalne ekonomije. On misli da globalni kapitalizam dovodi u pitanje značenje nacionalnih država. Prava radnika zaštićena su na razini nacionalnih država, a to konzekventno znači da proces koji ugrožava nacionalne države ugrožava i prava koja one štite.

Najzbudljiviji dio Tillyjeve priče jest veza između radničkih prava i demokracije. On želi pokazati kako je proces demokratizacije europskih nacionalnih država išao "rukom pod ruku" s borbom za radnička prava. Radnici su bili potencijalni glasači, a njihovi pokreti inzistirali su na demokratizaciji.

Radnička prava i demokracija bili su povezani u svom usponu i bit će povezani u svom padu. Propast radničkih prava prvi je znak propadanja liberalnih demokracija zapadnog tipa. Autor pokazuje kako Tillyjevo upozorenje više pogađa postsocijalističke zemlje negoli funkcionalne nacionalne države zapadnog tipa.

Ključne riječi: globalizacija, radnička prava, država blagostanja, demokracija

U ovom kratkom referatu želio bih predstaviti i prodiskutirati uzbudljivu tezu američkoga historijskog sociologa Charlesa Tillyja. On tvrdi da erozija radničkih prava u europskim nacionalnim državama upozorava na dugoročnu propast same demokracije.

Referat se sastoji od četiri cjeline. U prvoj (A) prikazujem proročanstvo Jamesa Davisona po kojem bi u skoroj budućnosti trebalo očekivati nestanak nacionalnih država. U drugom dijelu (B) bavim se Tillyjevim argumentom. U trećem (C) prikazujem četiri prigovora Tillyjevom izvodu, a u završnom, četvrtom (D), na primjerima Europske unije i postsocijalističkih zemalja pokušavam procijeniti domet Tillyjeve teze.

* Zoran Kurelić, docent Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Metodologija društvenih znanosti.

A

James Davidson, kolumnist časopisa *Strategic Investment*, završavajući svoj tekst u broju objavljenom povodom desete godine izlaženja časopisa, ističe: “Suverenitetima industrijskog doba suđena je rekonfiguracija u informatičkom dobu ... nove inovacije mijenjaju logiku nasilja na načine koji nemaju presedana, postavljajući zaštitu u *cyber-spaceu* na stvarno kompetitivnu osnovu. Ovo mijenja granice u okviru kojih će se budućnost morati smjestiti. Zbog toga vidite povećane napore širom svijeta za privatiziranjem funkcije upravnih aparata, te stavljanjem pod strožu kontrolu njihovih korisnika – poreznih obveznika koji u krajnjoj liniji plaćaju njihove račune. Ono što vidite više je od trenutanih cikličkih kretanja protiv pretjerivanja velikoga upravnog aparata. To je fundamentalni pomak u temeljima moći koji će vremenom postajati sve izraženijima ... Izdamo li za deset godina broj povodom svoje dvadesetogodišnjice, to će vjerojatno značiti da je ova publikacija nadživjela upravne aparate dvadesetak zemalja u kojima izlazi” (Davidson, 1994.: 14).

Zašto Davidson misli da je državi industrijskog doba, dakle tipu države u kojem trenutno živimo, odzvonilo? Za to postoji nekoliko razloga. Za njega državni upravni aparat (*government*) ima jednu temeljnu funkciju, a to je zaštita života i vlasništva. Time državni aparat postaje tijelo koje prodaje usluge zaštite onima koji stvarno plaćaju porez. Prema Davidsonovu mišljenju, problem je u tome što su državni upravni aparati rijetko pod kontrolom svojih korisnika. Ako razmislimo o tom odnosu, zaključit ćemo da je moderna država blagostanja osuđena na propast. Zašto? Zato što su europske države blagostanja pod kontrolom svojih zaposlenika, a ne pod kontrolom najutjecajnijih korisnika. Upravni aparati pod kontrolom zaposlenika dopuštaju da troškovi nadmašuju prihode, što nije slučaj kad vladaju korisnici koje teže visokoj efikasnosti. Prema Davidsonovu mišljenju, postoji fundamentalna podudarnost između propalih komunističkih država i zapadnih demokracija. Gledano iz perspektive informacijskog društva, ova su dva sustava izrazito slična. I u jednom i u drugom državni je aparat kontrolirao resurse na teritoriju kojim je dominirao. Poraz realsocijalističkog modela ne znači povijesni trijumf zapadnih država blagostanja, nego upućuje na razlog zbog kojega se i one bore za goli život. Države blagostanja su države zaposlenika, a milijuni ljudi koji dobivaju pomoć postaju njihovi *crypto*-zaposlenici.

Što se mijenja s informatičkim dobom? Tehnologija će, misli Davidson, staviti golemu količinu bogatstva izvan dosega državnih aparata. “U budućnosti, kad se većina bogatstva bude mogla zaraditi bilo gdje, čak i bilo gdje potrošiti, upravni aparati koji budu previše naplaćivali cijenu domicila jednostavno će otjerati svoje najbolje korisnike” (Davidson, 1994.: 14).

Informatičko doba potkopava mogućnost kontrole tokova kapitala i time dovodi u pitanje mogućnost tih država da se bave redistribucijom dohotka. Država koja nam se danas čini samorazumljivom, uskoro će biti transformirana do neprepoznatljivosti.

B

Charles Tilly prepoznaje gotovo isti problem, ali ga sagledava u drugom svjetlu. On s Davidsonom dijeli uvjerenje da je bit nacionalne države sposobnost kontrole resursa na omeđenom teritoriju. Kad ta kontrola oslabi, država gubi mogućnost pružanja usluga koje se od nje očekuju. Među prvima su na udaru radnička prava, no cijela bi priča mogla završiti mnogo pogubnije, gubitkom demokracije same. Kako Tilly konstruira svoj argument? Esej *'Globalization Threatens Labor's Rights'* počinje definicijom globalizacije. Pod globalizacijom Tilly podrazumijeva povećanje geografskog dosega lokalno utjecajnih socijalnih interakcija. Međunarodne i lokalne socijalne interakcije bivaju sve tješnje povezane. Npr. napad na Jenin u roku od 24 sata izazvao je antisemitske incidente u Europskoj uniji. 11. rujna utjecao je na zrakoplovni promet na svim dijelovima planete. Dakle, globalizacija je fenomen koji višestruko nadilazi globalni kapitalizam, ali upravo je ekonomski aspekt globalizacije onaj koji Tillyja najviše zanima. On vjeruje da globalni kapitalizam dovodi u pitanje značenje nacionalnih država. Radnička su prava zaštićena na razini nacionalnih država. Proces koji potkopava ulogu nacionalne države ugrožava prava koja ta država osigurava. To je prvi dio argumenta. Drugi dio pokušava pokazati vezu između radničkih prava i demokracije. Tilly ističe kako je proces europske demokratizacije išao rukom pod ruku s borbom proletarijata. Radnici su bili potencijalni glasači i radnički pokreti inzistirali su na demokraciji. Demokratizacija europske nacionalne države rezultat je klasnog kompromisa. Prava radnika i demokracija bili su povezani u svom povijesnom usponu, a mogli bi biti povezani i u svojoj povijesnoj propasti. Erozijska radničkih prava dugoročno predstavlja opasnost za demokraciju općenito. Tilly je izveo svoj argument u sedamnaest točaka. Ja ću se ovdje usredotočiti na točke 6, 9, 11 i 17.

“6. Sposobnost države da ostvaruje socijalne politike, uključujući utjerivanje radničkih prava, općenito je, također, ovisila o stvaranju opsežne, efektivne kontrole nad zalihama i protokom osoba, bolesti, drugih živih organizama, zagađivača, oružja, droga, novca, ostalog kapitala, tehnologije informacija, roba, političkih praksi i kulturnih formi, u okviru jasno određenih teritorija” (Tilly, 1995.: 6-7).

“9. I globalizacija mnogih ekonomskih aktivnosti kao i stvaranje moćnih nadnacionalnih organizacija sada podrivaju sposobnost država da nadgledaju i kontroliraju te zalihe i protoke – podrivajući tako njihovu sposobnost da ostvaruju efektivne socijalne politike, uključujući utjerivanje radničkih prava” (Tilly, 1995.: 16).

“11. Sve u svemu, kapitalisti su prepoznali i iskoristili ove promjene brže i djelotvornije od radnika” (Tilly, 1995.: 19).

U završnoj, sedamnaestoj točki, Tilly zaključuje kako će se erozija radničkih prava dugoročno negativno odraziti na samu demokraciju. Prema njegovu mišljenju, demokracija se sastoji od prava državljana da kontroliraju državne politike i biraju osobe koje će ih provoditi, kao i u zaštiti od arbitrarnog ponašanja države. Kako slabi država, slabi i državljanstvo, a time i demokracija. Velike nejednakosti u ekonomskoj moći, te odsutnost međuklasnih koalicija ugrožavaju demokraciju jer moćnim manjinama omogućavaju i izbjegavanje demokratske procedure. Dakle, stvarno bi se moglo dogoditi ono što Davidson ravnodušno predviđa; mogla bi se stvoriti nova klasa bogatih. Bila bi to klasa globalne informatičke civilizacije koja ne želi plaćati usluge što ih je u drugoj polovini

dvadesetog stoljeća pružala nacionalna država. Margaret Thatcher i Ronald Reagan prve su laste novog doba. Oni su odgovorili na smanjenu efektivnost države tako što su pokušali smanjiti njezin opseg.

C

Sada bih ukratko želio navesti nekoliko prigovora koji su upućeni Tillyjevu provokativnom argumentu.

Immanuel Wallerstein koncentrira se na devetu točku. On misli da ta točka jednostavno ne stoji, jer je nastanak snažne nacionalne države u korelaciji s povijesnim nastankom institucija međudržavnog sustava, pa ako propadnu snažne države, propast će i MMF. Transnacionalne korporacije istodobno trebaju i izbjegavaju države. To znači da ne postoji neposredna opasnost za nacionalnu državu, jer je ona još uvijek dragocjena vlasnicima kapitala.

Eric Hobsbawm slaže se s logikom Tillyjevog argumenta, ali ističe da sudbina radništva nije povezana samo s dimenzijama tržišta rada, što je izravno povezano s globalizacijom, nego i s radikalnim promjenama u načinu proizvodnje koje uzrokuju smanjenje uloge ljudskog rada u proizvodnji dobara, a što nije povezano s globalizacijom.

Lourdes Benaria upozorava Tillyja da globalni proces u kojem radnici na Zapadu gube svoja prava može pridonijeti povećanju prava u onim zemljama u koje ulazi zapadni kapital, što dosad nije bio slučaj. Ako su radnička prava i demokracija povezani, to bi onda moglo pripomoći globalnom demokratiziranju.

Ovaj bih segment završio primjedbama Aristidea Zolberga. Njegova je kritika Tillyjeva argumenta najoštrija. Zolberg vjeruje da slabljenje radničke pozicije na Zapadu nije uvjetovano globalizacijom, nego epohalnom transformacijom bazične ekonomske aktivnosti. Prema Zolbergovu mišljenju, Tilly propušta vidjeti da radnici čijoj borbi dugujemo prava rada, jednostavno nestaju i postaju svojevrsnom "ugroženom vrstom". Ako je tako, Tillyjev je argument potpuno pogrešan. Radnička prava propadaju zbog toga što propada proletarijat, ali istodobno s erozijom radničkih prava dolazi do svojevrsne eksplozije drugih prava kao što su prava manjina, žena, djece, homoseksualaca. Globalizacija je na svoj način odgovorna za širenje liberalnih normi, vrijednosti individualizma, ravnopravnosti spolova, poštovanja osobe i slično, što nikako ne može štetiti demokratizaciji. Prema tome, globalizacija ne ugrožava demokratizaciju.

D

Ne ću odmah komentirati raspravu o Tillyjevu eseju. Vratit ću joj se na kraju referata. Prvo bih želio reći nekoliko rečenica o odnosu globalizacije i demokracije u zapadnoj i istočnoj Europi.

Formiranje Europske zajednice, kasnije unije, izravan je *outcome* logike globalnoga kapitalizma. Kako EU utječe na demokraciju zemalja članica? Pad demokracije u samim zemljama članicama nije problem, a i socijalna prava zajamčena su na razini Unije. Bilo kako bilo, postoji problem s demokracijom, ali ne u zemljama članicama, nego na

razini Europske unije. Stvarna politička moć ne pripada Europskom parlamentu nego Europskom vijeću. Demokratizacija Unije ovisi o ulozi Europskog parlamenta, a ova je simbolična. Odluke koje su odgovorne za kataklizmičnu politiku Europske unije na području bivše Jugoslavije bile su donesene na razini ministara vanjskih poslova. Europski pseudoparlamentarizam stvara nejasnu situaciju u kojoj i parlamenti zemalja članica mogu biti preskočeni. Moć Europskog vijeća i administracije potencijalno su enormni. U zbilji Vijeće odlično funkcionira kad dođe do balansa snaga najjačih igrača, što znači da je, što se tiče unutarnje logike institucije, kastrirajuća neaktivnost prihvatljiva. Rat između Izraelaca i Palestinaca i ignoriranje sankcija koje je predložio Europski parlament te mirenje sa sustavnim ponižavanjem političkih predstavnika Europske unije to samo potvrđuju. Proširenje Unije ne će dramatično promijeniti situaciju, jer ako većinsko donošenje odluka i postane standardnom procedurom, velike će nacije uvijek naći načina da ili blokiraju nepoželjne odluke ili da ih ne primijene.

Način na koji Europska unija funkcionira ne potkrjepljuje Tillyjevu tezu, jer nedemokratski duh nije posljedica globalnog kapitalizma, nego nacionalnih interesa država članica. Sve dok je moguće prepoznati nacionalne interese, europske nacionalne države ne će zapasti u pogubnu krizu.

Slažem se s Wallersteinovim komentaram. Margaret Thatcher je engleski nacionalist. Njezino razaranje TUC-a je neoliberalni pokušaj stvaranja kompetitivne nacionalne ekonomije. Država u kojoj je ona bila prvi ministar bila je snažna država (Hall, 1986.).

Što je s demokratizacijom istočne Europe? Jedan od temeljnih razloga kolapsa realsocijalizma bila je nesposobnost bivših socijalističkih zemalja za natjecanje na globalnoj razini. Drugi je razlog bila nesposobnost zaustavljanja i kontroliranja protoka informacija. Oba su razloga izravno povezana s globalizacijom. U *The Age of the Extremes* Hobsbawm piše: "Problem 'realnog socijalizma' u Europi sastojao se u tome što je, za razliku od Sovjetskog Saveza između dva rata, koji je bio gotovo potpuno izvan svjetske ekonomije i tako imun na veliki gospodarski slom, novi socijalizam sve više u nju bio uvučen, pa stoga i podložan šokovima iz 70-ih godina 20. stoljeća. Povijesna je ironija da su 'realsocijalističke' ekonomije Europe i Sovjetskog Saveza, kao i dijelova Trećeg svijeta postale pravim žrtvama ... krize globalne kapitalističke ekonomije, dok su se 'razvijene tržišne ekonomije', iako uzdrmane, provukle kroz teški period bez velikih problema, bar do ranih 90-ih" (Hobsbawm, 1995.: 473; Davidson, 1994.; Espen-Anderson, 1993.; Evans/Reuschmeyer/Skolpol, 1992.; Zrinščak, 1998.; Giddens, 1999.; Hall, 1986.).

Demokracija je samo dio cjelokupne transformacije. Sve postsocijalističke zemlje imaju demokratske parlamente uključujući i kvazidržavu Republiku Srpsku. Uvođenje demokratskih institucija i kapitalizma za posljedicu je imalo smanjenje radničkih prava.

Što nam o odnosu globalizacije i demokratizacije govore primjeri zapadne i istočne Europe? Dakle, ne izgleda da će globalizacija, kratkoročno gledano, dramatično ugroziti europske nacionalne države. Nacionalne ekonomije još uvijek su zbilja i koriste se uslugama svojih država, no to ne znači da ove moraju biti demokratske. Isto tako ni Europska unija ne mora biti demokratska kako bi ispunila svoju temeljnu zadaću.

Slažem se sa Zolbergovom i Hobsbawnovom marksističkom kritikom. Radikalne promjene u načinu proizvodnje utječu na položaj i prava radnika, a njih analitički valja odvojiti od globalizacije. Potpuno se slažem s Benariom da isti globalni procesi izazivaju jedne efekte u jednom dijelu svijeta, a potpuno drukčije u drugom. Zaključno se slažem s Tillyjem da globalni kapitalizam ne treba demokraciju, ali nacionalne ekonomije još uvijek trebaju države. Paradoksalno, Tillyjev argument ne funkcionira najbolje u zapadnim zemljama za koje je napisan, nego u tzv. tranzicijskim zemljama. Zapadne nacionalne države imaju čuvare demokracije u srednjem sloju među ostalim i zbog toga što su jednim dijelom to stvarno države u rukama zaposlenika, kao što kaže Davidson. Postsocijalističke države nemaju čuvare demokracije. One samo imaju netom uvedenu demokraciju. Propast stare socijalističke države blagostanja i gubljenje radničkih prava pokazuju nam očajnu poziciju u kojoj se nalaze postsocijalistički poredci. Oni su prisiljeni prihvatiti igru međunarodnih institucija, iako za to nerijetko nemaju podršku izbornog tijela. To u najradikalnijoj varijanti znači da se operacije prilagođavanja Euro-pi provode narodima iza leđa.

Literatura

Davidson, James, 1994.: The World We Predicted, *Strategic Investment*, December 14

Espen-Anderson, Gosta, 1993.: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Oxford University Press, New York

Evans, Peter B./ Reuschmeyer, Dietrich/ Skocpol, Theda (ur.), 1992.: *Bringing the State Back In*, Cambridge University Press, Cambridge

Giddens, Anthony, 1999.: *Treći put*, Politička kultura, Zagreb

Hall, Peter, 1986.: *Governing the Economy*, Oxford University Press, Oxford

Hobsbawm, Eric, 1995.: *The Age of Extremes*, Pantheon Books, New York

Tilly, Charles, 1995.: Globalization Threatens Labor's Rights, *International Labor and Working-Class History*, (47) Spring

Zrinščak, Siniša (ur.), 1998.: *Globalizacija i socijalna država*, RSP i SSSH, Zagreb

Zoran Kurelić

TILLY'S WARNING

Summary

In his short essay, the author sets forth and comments on the provocative argument by Charles Tilly, presented in his text 'Globalization Threatens Labor's Rights' (1995). Tilly's argument focuses on the problems ensuing from the emergence of global economy. He claims that global capitalism represents a challenge to the importance of national states. Labor's rights are protected at the level of national states; consequently, the process jeopardizing national states also threatens the rights they protect.

The most intriguing part of Tilly's theory is the link between the labor's rights and democracy. He wants to show how the process of the democratization of the European national states went "hand in hand" with the struggle for labor's rights. Workers were potential voters, and their movement insisted on democratization.

Labor's rights and democracy were linked during their rise and will be linked in their fall. The breakdown of the labor's rights is the first sign of the breakdown of the Western-type liberal democracies.

The author shows how Tilly's exhortation hurts the post-socialist countries more than the functional Western-type national states.

Key words: globalization, labor's rights, welfare state, democracy.

Mailing address Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6, HR 10 000
Zagreb. *E-mail:* zkurelic@fpzg.hr